

УДК 347.627.2

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.03.11>

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ В СУДОВОМУ ПОРЯДКУ

Резникова М.О.,

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, трудового та господарського права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Боровик К.В.,

студентка 4 курсу юридичного факультету
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Резникова М.О., Боровик К.В. Проблемні питання розірвання шлюбу в судовому порядку.

В статті досліджуються проблемні питання розірвання шлюбу в судовому порядку. Визначаються колізійні, суперечливі, не вирішені питання законодавчого регулювання цієї процедури, які були встановлені на підставі аналізу судової практики, задля вдосконалення механізму розірвання шлюбу. Визначено колізії правового регулювання розірвання шлюбу в судовому порядку. Проаналізовано інститут примирення подружжя та його наслідки для процесу розірвання шлюбу між подружжям. Так, визначено, що в практичній площині дуже часто розірвання шлюбу в позовному провадженні використовують в якості «обходу» розірвання шлюбу в порядку окремого провадження за спільною заявою подружжя (через пп. «д» і «о» п.3 ст.3 Декрету КМУ «Про державне мито» від 21 січня 1993 року), а процедуру примирення як затягування процесу розлучення. Аналіз судової практики засвідчив, що даний механізм не сприяє продовженню шлюбно-сімейних відносин. Зроблено висновок, що з одного боку законодавець зацікавлений у швидкому розгляді таких соціально значимих категорій справ – як розірвання шлюбу, з іншого боку в законодавстві все іще існують прогалини, що дозволяють цей процес затягувати. Також визначено, що 4 ст. 109 Сімейного кодексу України є колізійною, а аналіз норм ЦПК, які встановлюють і визначають процесуальний порядок розгляду справ в судах, надав можливість зробити висновок, що ЦПК не встановлює спеціальних (скорочених) строків для розгляду окремих категорій справ в суді, тому що у сукупності строки розгляду справи по суті згідно законодавства не можуть гарантувати особі, що звернулась до суду за захистом свого порушеного, оспоруваного чи невизнаного права оперативного вирішення проблеми і суперечать нормам сімейного законодавства. Авторами надано пропозиції, щодо удосконалення національного законодавства та усунення вищезгаданих колізійних норм.

За результатом проведеного аналізу автори дійшли до таких висновків: 1) з метою стимулювання подружжя для звернення до нотаріуса з заявою про укладення договору про аліментне утримання на дитину, доцільно ввести пільгу на звільнення батьків від сплати державного мита при посвідченні таких договорів за аналогією з п.3, ч.1, ст.5 ЗУ «Про судовий збір», 2) зробивши аналіз судової практики щодо надання подружжю строку для примирення можна зробити висновок, що на жаль, інститут примирення не приводить до очікуваних результатів збереження родинних стосунків, але сприяє затягуванню розгляду справи про розірвання шлюбу. Тому пропонуємо виключити статтю 111 Сімейного кодексу України та ч. 7 ст. 240 Цивільного процесуального кодексу України, 3) для усунення колізії між цивільним та сімейним законодавством, пропонуємо викласти ч.4 ст.109 СК України в наступній редакції: «суд розглядає справу про розірвання шлюбу в межах строків, встановлених Цивільно процесуальним кодексом України...».

Ключові слова: шлюб, подружжя, розірвання шлюбу, примирення, нотаріальне посвідчення аліментарного договору

Reznikova M. O., Borovyk K. V. Problematic issues of divorce in court.

The article examines the problematic issues of judicial divorce. Conflicting, contradictory, unresolved issues of legislative regulation of this procedure are identified, which were established on the basis of the analysis of court practice, in order to improve the mechanism of divorce. Collisions of legal regulation of dissolution of marriage in court procedure are identified. The institution of marital reconciliation and its consequences for the divorce process between spouses are analyzed. Yes, it has been determined that in practice, divorce in legal proceedings is very often used as a «circumvention» of divorce in the order of separate proceedings on the joint application of the spouses (due to clauses «d» and «o» of clause 3 of Article 3 of the Decree of

the CMU «On State Duty» dated January 21, 1993), and the reconciliation procedure as prolonging the divorce process. The analysis of court practice proved that this mechanism does not contribute to the continuation of marital and family relations. It was concluded that, on the one hand, the legislator is interested in speedy consideration of such socially significant categories of cases as divorce, on the other hand, there are still gaps in the legislation that allow this process to be delayed. It is also determined that Article 4 109 of the Family Code of Ukraine is conflicting, and the analysis of the norms of the Code of Civil Procedure, which establish and determine the procedural order of consideration of cases in courts, made it possible to conclude that the Code of Criminal Procedure does not establish special (shortened) terms for consideration of certain categories of cases in court, because in the aggregate, the terms consideration of the merits of the case in accordance with the legislation cannot guarantee a person who has applied to the court for the protection of his violated, disputed or unrecognized right of prompt resolution of the problem and contradict the norms of family legislation. The authors provided suggestions for improving the national legislation and eliminating the above-mentioned conflicting norms.

Based on the results of the analysis, the authors came to the following conclusions: 1) in order to encourage spouses to apply to a notary public with a statement on the conclusion of an agreement on alimony for a child, it is advisable to introduce an exemption for parents from paying state duty when certifying such agreements by analogy with paragraph 3, Part 1, Article 5 of the Law on Court Fees, 2) by analyzing the judicial practice regarding granting spouses a period for reconciliation, it can be concluded that, unfortunately, the institution of reconciliation does not lead to the expected results of preserving family relations, but contributes to prolonging divorce proceedings. Therefore, we propose to exclude Article 111 of the Family Code of Ukraine and Part 7 of Art. 240 of the Civil Procedure Code of Ukraine, 3) in order to eliminate the conflict between civil and family legislation, we propose to set out Part 4 of Article 109 of the Civil Procedure Code of Ukraine in the following wording: «the court considers the case of divorce within the time limits established by the Civil Procedure Code of Ukraine...».

Key words: marriage, spouses, divorce, reconciliation, notarization of alimony agreement

Постановка проблеми. Держава зацікавлена у стійкій сім'ї, в зв'язку з цим вона прагне створити максимум гарантій для того, щоб за життя, подружжя шлюб без необхідності не розривався. Згідно зі ст. 51 Конституції України: «Сім'я, дитинство, материнство та батьківство охороняються

державою»[1]. Водночас в законодавстві закріплено і принцип свободи розірвання шлюбу. Він є невід'ємною частиною свободи вступу у шлюб.

Розірвання шлюбу – це, відповідно до ч. 2 ст. 104 Сімейного Кодексу України [2], одна з підстав припинення шлюбу, що здійснюється органами ДРАЦС або судом. Обидва порядки розірвання шлюбу передбачені у Сімейному Кодексі України та Законі України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» і залежно від певних обставин не можуть бути визначені бажанням сторін. Розірвання шлюбу – це завжди результат вольових дій подружжя або одного з них, що спрямовані на припинення подружніх відносин у випадках, передбачених законом, і здійснюється в судовому або адміністративному порядку [3, с. 83–84].

Маємо визнати, що на сьогоднішній день статистика розлучень в Україні досить невтішна: Україна — лідер серед країн Європи по кількості розлучень за даними Державної служби статистики. На жаль, подружнє життя в Україні нерідко закінчується подачею заяви про розірвання шлюбу. У зв'язку із цим виникає багато теоретичних та практичних питань, пов'язаних із припиненням шлюбу шляхом його розірвання у судовому порядку.

Стан опрацювання проблематики. Процесуальні особливості розірвання шлюбу в судовому порядку є дослідженими не на достатньому рівні, оскільки у науковій літературі досить мало спеціальних досліджень цього питання. Проте в тій чи іншій мірі цьому питанню приділялась увага А.Б. Болховітінова, В.К. Антошкіна, С.Б. Булеца, А.О. Дутко, К.М. Глиняна, І.В. Жилінкова, В.О. Жучкова, О.В. Ієвіня, Л.В. Липець, Резникова М.О., Миронюк С.А., О.В. Розгон, З.В. Ромовська, О.І. Сафончик, С.С. Сафронова, А.А. Стародубцева, Є.І. Фурса, С.Я. Фурса та інших, що і визначає актуальність обраної теми з теоретичного боку.

Метою статті є комплексний аналіз процедури розірвання шлюбу в судовому порядку задля виявлення колізійних, проблемних та неврегульованих питань.

Виклад основного матеріалу. Чинним законодавством України передбачена можливість розірвання шлюбу судом в порядку окремого провадження або спрощеного позовного провадження. Так, відповідно до ч.3 ст.293 ЦПК та ст.109 СК: обидва з подружжя мають право подати заяву про припинення шлюбу, при цьому мають одного чи декілька дітей або ініціатива щодо припинення шлюбу виходить лише від одного з подружжя, незалежно від наявності або відсутності дітей. На практиці ж дуже часто розірвання шлюбу в позовному провадженні використовують в якості «обходу» розірвання шлюбу в порядку окремого провадження за спільною заявою подружжя. В першу чергу це пов'язано з тим, що відповідно до пп. «д» і «о» п.3 ст.3 Декрету КМУ «Про держав-

не мито» від 21 січня 1993 року № 7-93 вартість посвідчення нотаріусом аліментного договору, становить 1% від суми договору (всіх аліментів до повноліття дитини), але не менше одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян, а вразі його невиконання необхідністю сплати державне мито за вчинення нотаріусом виконавчого напису [14]. В той час як відповідно до п.3 ч.1 ст. 5 Закону України «Про судовий збір» встановлена пільга щодо звільнення від сплати судового збору за позовами про стягнення аліментів [4].

Відповідно до ч. 1 ст. 55 Сімейного кодексу України: «Дружина та чоловік зобов'язані спільно піклуватися про побудову сімейних відносин між собою та іншими членами сім'ї на почуттях взаємної любові, поваги, дружби, взаємодопомоги» [2]. Чинним законодавством визначено, що подружжя має право вживати заходів, що не заборонені законом і не суперечать моральним засадам суспільства, стосовно підтримання шлюбних відносин.

Відповідно до ст. 111 Сімейного кодексу України суд вживає заходів щодо примирення подружжя, якщо це не суперечить моральним засадам суспільства [2]. Під заходами щодо примирення розуміється строк для примирення подружжя. У п.10 постанови Пленуму ВСУ від 21.12.2007 №11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» [5] зазначено, що судам слід використовувати надану законом можливість відкласти розгляд справи для примирення подружжя, особливо за наявності неповнолітніх дітей.

Відповідно до ч. 7 ст. 240 чинного Цивільного процесуального кодексу України (в редакції від 6 квітня 2022 року) [6] : «у справі про розірвання шлюбу суд може зупинити розгляд справи і призначити подружжю строк для примирення, який не може перевищувати шести місяців. Вважається, що такий строк є цілком достатнім для подружжя, щоб зрештою з'ясувати, чи можливе між ними продовження шлюбно-сімейних відносин чи ні [7, с. 339-340].

Основна ціль примирення подружжя - збереження сімейних відносин і повернення необхідного балансу для нормального функціонування сім'ї. Примирення використовується як запобіжна процедура на стадії зародження спору у подружжя та з метою уникнення розірвання шлюбу. На практиці ж найчастіше процедуру примирення відповідач використовує як спосіб затягування процесу розлучення.

Як приклад можна навести справу № 487/877/21 (провадження № 2/487/1378/21). 23.03.2021 Заводський районний суд міста Николаєва відкрив провадження у справі за позовною заявою ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про розірвання

шлюбу в порядку спрощеного позовного провадження [8]. 21.04.2021 розглянувши матеріали справи та заяву відповідача суд дійшов висновку про призначення подружжю ОСОБА_1 та ОСОБА_2 строк для примирення до 16 липня 2021 року, а провадження у справі про розірвання шлюбу зупинити до закінчення строку для примирення з огляду на те, що з урахуванням проголошеної Конституцією України охорони сім'ї державою, наявності у подружжя малолітньої дитини, відсутності згоди одного з подружжя (позивача) на розірвання шлюбу, обов'язку суду щодо вжиття заходів щодо примирення подружжя, передбачених ст. 111 СК України, суд вважає за доцільне надати строк для примирення сторонам - три місяці, який є достатнім для можливості збереження сім'ї подружжя [9].

В подальшому, по цій справі № 487/877/21 було постановлено рішення 16.07.2021 року про задоволення позову про розірвання шлюбу.

«Шлюб, зареєстрований 03 серпня 2013 року, Заводським відділом державної реєстрації актів цивільного стану реєстраційної служби Миколаївського міського управління юстиції, актовий запис №326 між ОСОБА_2 та ОСОБА_1 – розірвати» [10].

Варто зазначити, що з одного боку законодавець зацікавлений у швидкому розгляді таких соціально значимих категорій справ – як розірвання шлюбу (08 лютого 2020 року набули чинності зміни у законодавстві щодо розгляду справ про розірвання шлюбу у порядку спрощеного позовного провадження, а саме до п. 4 ч. 6 ст. 19 ЦПК України та зазначено, що справи про розірвання шлюбу відтепер є малозначними справами і відповідно до п. 1 ч. 4 ст. 19 та п. 1 ч. 1 ст.274 ЦПК України розглядаються у порядку спрощеного позовного провадження) з іншого боку в законодавстві все ще існують прогалини, що дозволяють цей процес затягувати.

На нашу думку, колізійною є норма і ч. 4 ст. 109 Сімейного кодексу України [2], як норма, що суперечить чинному цивільно-процесуальному законодавству. Оскільки, відповідно до зазначеної норми: «Суд постановляє рішення про розірвання шлюбу після спливу одного місяця від дня подання заяви. До закінчення цього строку дружина і чоловік мають право відкликати заяву про розірвання шлюбу». Однак, аналіз норм ЦПК, які встановлюють і визначають процесуальний порядок розгляду справ в судах, нам надав можливість зробити висновок, що ЦПК не встановлює спеціальних (скорочених) строків для розгляду окремих категорій справ в суді.

Розгляд і вирішення у судових засіданнях цивільних справ ґрунтуються на конституційних засадах і здійснюється відповідно до цивільного процесуального законодавства України [11].

Цивільне процесуальне право врегульовує

процесуальний порядок провадження у цивільних справах, тобто порядок розгляду і вирішення справ про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових та інших правовідносин. Отже, цивільне судочинство - це врегульований нормами цивільного процесуального права порядок розгляду і вирішення окремих категорій цивільних справ[12].

Цивільні процесуальні правовідносини — це суспільні відносини, врегульовані нормами цивільного процесуального права, які виникають, змінюються та припиняються між судом та іншими учасниками процесу під час здійснення правосуддя у цивільних справах, а також з приводу захисту порушених, оспорюваних чи невизнаних прав, свобод чи інтересів. [13].

Враховуючи вищенаведені твердження можна зробити висновок, що строки розгляду сімейних справ, в тому числі і щодо розірвання шлюбу, повинні відповідати нормам Цивільного процесуального кодексу України.

Так, відповідно до ст.210 ЦПК для розгляду справ в порядку загального позовного провадження передбачені наступні строки їх розгляду: «Суд має розпочати розгляд справи по суті не пізніше ніж через шістьдесят днів з дня відкриття провадження у справі, а у випадку продовження строку підготовчого провадження - не пізніше наступного дня з дня закінчення такого строку. Суд розглядає справу по суті протягом тридцяти днів з дня початку розгляду справи по суті». Згідно з п.3 ст.189 ЦПК «Підготовче провадження має бути проведене протягом шістьдесяти днів з дня відкриття провадження у справі. У виняткових випадках для належної підготовки справи для розгляду по суті цей строк може бути продовжений не більше ніж на тридцять днів за клопотанням однієї із сторін або з ініціативи суду». Тож у випадку продовження строку для проведення підготовчого провадження максимальний його строк становитиме 90 днів. Для розгляду справ в порядку спрощеного позовного провадження ст.275 ЦПК встановлює строк не більше шістьдесяти днів з дня відкриття провадження у справі. Окреме провадження відповідно до ч.3 ст.294 ЦПК проводиться за правилами загального позовного провадження.

З наведених вище процесуальних норм цивільного судочинства можна зробити висновок, що у сукупності ці строки розгляду справи по суті не можуть гарантувати особі, що звернулася до суду за захистом свого порушеного, оспорюваного чи невизнаного права оперативного вирішення проблеми і суперечать нормам сімейного законодавства.

За результатом проведеного аналізу ми дійшли до наступних **ВИСНОВКІВ** :

1. З метою стимулювання подружжя для звернення до нотаріуса з заявою про укладення договору про аліментне утримання на дитину, доцільно ввести пільгу на звільнення батьків від сплати державного мита при посвідченні таких договорів за аналогією з п.3, ч.1, ст.5 ЗУ «Про судовий збір».

2. Зробивши аналіз судової практики щодо надання подружжю строку для примирення можна зробити висновок, що на жаль, інститут примирення не приводить до очікуваних результатів збереження родинних стосунків, але сприяє затягуванню розгляду справи про розірвання шлюбу. Тому пропонуємо виключити статтю 111 Сімейного кодексу України та ч. 7 ст. 240 Цивільного процесуального кодексу України.

3. Для усунення колізії між цивільним та сімейним законодавством, пропонуємо викласти ч.4 ст.109 СК України в наступній редакції: «суд розглядає справу про розірвання шлюбу в межах строків, встановлених Цивільно процесуальним кодексом України...».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
3. Махмудов М. А. Семейноправовые средства обеспечения стабильности брака. – Душанбе, 1990. – 112 с.
4. Закон України «Про судовий збір» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17/ed20120112#Text>.
5. Постанова Пленуму ВСУ від 21.12.2007 №11 “Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя” URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07#Text>.
6. Цивільний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
7. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / за заг. ред. д.ю.н., професора, академіка Академії наук вищої школи України М.М. Ясинка. К.: Алерта, 2018. 604 с.
8. Ухвала від 23.03.2021, Заводського районного суду м.Миколаєва. Справа № 487/877/21, провадження № 2/487/1378/21. URL: <https://opendatabot.ua/court/96122343-7e2885988e36fca822572dcceb969ae9>.
9. Ухвала від 21.04.2021, Заводського районного суду м.Миколаєва. Справа № 487/877/21,

- провадження № 2/487/1378/21. URL: <https://opendatabot.ua/court/96557189-1a8b8e0c8c83a6bd5aeb7a1850f98f3e>.
10. Рішення від 16.07.2021, Заводського районного суду м.Миколаєва. Справа № 487/877/21, провадження № 2/487/1378/21. URL: <https://opendatabot.ua/court/98376221-370b388c6ac3fe839c1265bac27132d6>.
 11. Цивільний процес України: підручник / кол. авторів; за ред. В. О. Кучера. – Львів: ЛьвДУВС, 2016. – 768 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/453/1/%D0%9A%D0%A3%D0%A7%D0%95%D0%A0%20%D0%A6%D0%B8%D0%B2%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%A6%D0%95%D0%A1%20%D0%9F%D0%86%D0%94%D0%A0%D0%A3%D0%A7%D0%9D%D0%98%D0%9A.pdf>.
 12. Середницька І.А. Цивільний процес в питаннях та відповідях: Навчальний посібник /І. А. Середницька. – Одеса: ОДУВС, 2019. 143 с. URL: http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/1740/1/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%A6%D0%B8%D0%B2_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81_%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D1%86_%D0%BA%D0%B0_I.%D0%90..pdf.
 13. Цивільний процес України : Навч. посіб. для студ. юрид. спец. закладів вищої освіти / І. О. Ізарова, Р. Ю. Ханік-Посполітак. – 3-тє вид., перероб. і доп. – Київ : ВД «Дакор», 2019. – 274 с. URL: https://www.researchgate.net/profile/Iryna-Izarova/2/publication/341878826_Civilnij_proces_Ukraini/links/5ed7bab9299bf1c67d351f09/Civilnij-proces-Ukraini.pdf.
 14. Декрет Кабінету Міністрів України «Про державне мито» від 21 січня 1993 року № 7-93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/7-93#Text>.